

Turvallisuuden sosiaalisten representaatioiden arviointia oppilaitoskontekstissa: minun, sinun vai meidän?

Brita Somerkoski, Anna-Leena Kurki
Turun yliopisto, Opettajankoulutuslaitos, Työterveyslaitos

brisom@utu.fi



Taustaa

Turvallisuuskulttuuri muokkaantuu jaetuissa ympäristöissä.

Oppilaitoksissa tämä muokkaantuminen tapahtuu esimerkiksi oppiaineiden tunneilla, opettajankokouksissa, monialaisissa tapaamisissa ja välitunneilla

Tavoite

- Tavoitteena on kuvata oppilaitoksen turvallisuuskulttuuria ja turvallisuuden hallintakeinoja toimijoiden näkökulmista siten, kun ne ilmenivät arkitietoon ja asiantuntemukseen perustuvassa puheessa
- Tavoitteena on tutkia diskursseja analysoimalla oppilaitosorganisaation turvallisuuden hallinnan keinoja



Sosiaaliset representaatiot

- Arvojen, ideoiden ja käytäntöjen systeemistä tutkimusta (Moscovici 1973, 1998)
- Arkitiedon merkitysten ja sisältöjen tunnistaminen
- Kohteena ajattelun ja mielikuvien sisällöt ja muotoutuminen
→ Näiden avulla todellisuus rakentuu ja muokkaantuu
- Sosiaaliset representaatiot kuvaavat sekä ajattelun sisältöä että ajattelun synnyttänyttä prosessia
- Asenteet ja uskomukset ovat usein representaation ensimmäinen ulottuvuus

Turvallisuus arvona

- Kuten arvot yleensäkin, turvallisuus on lähtökohdiltaan immateriaalinen, mutta toteutuessaan vahvasti pragmaattinen.
- Turvallisuus on eräs keskeisimmistä ja pysyvimmistä suomalaisen yhteiskunnan arvoista (Helkama 2015)
- Oppilaitosturvallisuutta säädellään myös laeilla: perusopetuslaki, työturvallisuuslaki, pelastuslaki (kiinteistön osalta)

Turvallisuustutkimus (Hollnagel)

Safety I

- Riskien ja poikkeamien ennakointi ja eliminointi
- Apuna säännöt, rutiinit, standarditoimintatavat (Hollnagel 2008, 2014).
- Koska ympäristöt monimutkaistuvat ja muuttuvat, myös riskit monimutkaistuvat ja riskiperusteisuus ei enää riitä



Turvallisuustutkimus (Hollnagel)

Safety II

Tilalle on tullut resilienssitutkimus, Safety II –taso, johon liittyy, että ihmisen suorituskyky vaihtelee luontaisesti ja näin on tärkeää lieventää seurauksia ja kompensoida puuttuvia resursseja.

- 1) kyky vastata yllättäviin tilanteisiin
- 2) kyky havainnoida toimintaa ja toimia kriittisissä tilanteissa
- 3) ennakoida häiriöitä ja niiden seurauksia
- 4) tarkastella asioita turvallisuuden näkökulmasta

Erik Hollnagel Safety I ja Safety II

Kuvaava näkökulma	Safety I Perineinen tapa	Safety II Virheet hyväksyvä tapa
Suhde turvallisuuteen	Turvallisuus tarkoittaa, että vahingollisten tapahtumien mahdollisuus on mahdollisimman pieni	Turvallisuus tarkoittaa, varmistumista siitä, että hyvien tapahtumien mahdollisuus on mahdollisimman suuri
Suhde virheisiin	Reaktiivinen tapa toimia, pyritään poistamaan virheet	Proaktiivinen tapa toimia, tunnistetaan ja ennakoidaan tapahtumia, jotka voivat johtaa virheisiin
Suhde toiminnan toteutumiseen	Varmistamista, että asiat eivät mene väärin.	Varmistaminen, että asiat menevät oikein.
Suhde järjestelmiin	Järjestelmän tulee olla pysyvä	Järjestelmän pitää olla dynaaminen, sopeutuva ja muuttuva

Erik Hollnagel Safety I ja Safety II

Suhde ihmisiin toimijoina	Ihmiset vastuun ottajina ja vastuun kantajina	Ihmiset voimavarana ja mahdollisuuksina
Suhde prosesseihin	Pyritään löytämään yksittäiset virheet prosesseissa ja korjataan ne	Pyritään ymmärtämään onnistuneita prosesseja, jotta voidaan ymmärtää niissä sattuneita virheitä
Suhde turvallisuuden tutkimukseen	Tutkitaan onnettomuuksia	Tutkitaan työn ja prosessien suorittamista ja turvallisuutta tavanomaisissa ja odottamattomissa tilanteissa
Suhde riskien arviointiin	Arvioidaan virheitä. Pyritään löytämään virheet ja niihin liittyvät juurisyyt.	Pyritään löytämään tilanteet, joissa suorituksen vaihtelua on vaikea kontrolloida

Tutkimusmenetelmä

- Miten turvallisuuden edistämisestä puhutaan oppilaitoskontekstissa?
- Aineistolähtöinen sisällönanalyysi 15 (n=15) ryhmähaastattelusta
- Turvallisuuskurssit litteroitiin ja luettiin läpi useita kertoja kokonaiskuvan saamiseksi.
- Diskursseista tehtiin matriisi
- Puheiden analyysissä käytettiin tutkijatriangulaatiota.

Diskurssitutkimus

- Tarkastellaan sitä, miten ihmiset sosiaalisina olentoina tuottavat itsensä, olemisensa ja maailmansa (Pynnönen 2013)
- Diskurssit ovat toisiinsa liittyviä dokumentteja, niihin liittyy myös levittäminen ja vastaanottaminen
- Diskurssit ovat myös vakiintuneita puhekäytäntöjä
- Huomio kiinnittyy siihen, miten joku asia sanotaan (sosiaalinen konstruktivismi – merkitysten rakentamista)
- Repertuaarit – toistuvat tyylit, joilla kuvataan ja arvioidaan tekoja, tapahtumia tai asiantiloja
- Avainvertauskuvat eli tunnuspiirteet

Ensisijaiset avainkäsitteet

Selite	Ote haastattelutekstistä
Dokumentaatio	H1/V2/54 <i>”on siinä turvallisuussuunnitelmassa tavallaan, ohjeistus olemassa, että miten edetään- -”</i>
Lainsäädäntö	H14/V2/5 <i>” --lähtee perusopetuslaista että oppilaalla on oikeus turvalliseen oppimisympäristöön, sosiaalisesti ja henkisesti myös- -”</i>
Riskit	H8/V4/57 <i>”kun aloitin tässä koulussa, niin kaikki ulko-ovet oli auki, kaikki saattoi kulkea vapaasti, mutta sitten Jokelan tapahtumien jälkeen—sellainen vaikuttaa”</i>
Omistava	H10/V2/42 <i>”Meil on turvallisuuspoikkeama, jotka jaetaan itse asiassa siinä -järjestelmässä kolmeen osaan, eli siel on läheltä piti, vaaratekijä ja sit on (-) väkivaltatilanne. Meil on eniten niitä läheltä piti - ilmotuksia.”</i>
Neutraali	H9/V2/323 <i>”- -NN on ainaki vahvasti levittänyt omassa toimipisteessä, monet muutki on omassa toimipisteessä jakanu sen mallin, ja opettanu, että miten se keskustelu on tän mallin mukaisesti viisasta tehdä - - ”</i>
Passiivipuhe	H9/V2/251 <i>”- -pakkiinhan voi ilmoittaa yhden kerran, mutta kirjoittaa siihen yhteen ilmoitukseen, et tätä on tapahtunu kuukauden aikana 20 kertaa, et tavallaan se oli aika vieras tieto- - ”</i>

Ensisijaiset avainkäsitteet

Avainkäsite	Ote haastattelutekstistä
Prosessin kuvaus	H15/V1/7 ”- - huomataan jotakin, esimerkiksi, rikkinäisiä välineitä -- Josta voi aiheutua riski oppilaalle, nii siit ilmotetaan meidän tekniseen tiimiin, ja rehtorille. --ku rehtori on vastuussa, koulusta nii rehtorin tehtävä on huolehtia et asialle tehdään jotain et, se viedään eteenpäin se asia. Ja sitte myöski, tietysti tähän liittyy, kriisisuunnitelma -- ”
Toiveajattelu	H7/V2/ 237 ”sitä, mitä ajateltiin, et pitäis nyt saada turvallisuusohjeet sellaseks. Ne tähän teemaan liittyvät lyhyiks, yksinkertasiks, löydettäviks”
Vertailu	H4/V1/208 ” - -tiettyjen kuntien kanssa, NN kunta on meillä on meillä tää lyhin yhteistyökumppani ja heillä on älyttömän hyvin nää asiat, monessa suhteessa paremmin kun meillä, et me ollaan sieltä imetään sitä oppia ja tietoa kyllä- -”
Vastuun siirto	H3/V1/66 ”Mut että onks just se työsuojeluasiamies joka sen hoitaa vai, et se hoidetaan mut et kuka siinä sitten, missäkin koulussa on aktiivinen - -”
Kieltäminen	H7/V1/236 ”- -sit sitä ei vaan kerta kaikkiaan opettajat löydä. Se voi olla jollain toimialarehtorilla tai koulutuspäälliköllä, mut opettajille sitä ei oo - -”

Toinen analyysikierros

- Tutkijat analysoivat turvallisuuspuhetta uudelleen Safety I -ja Safety II -näkökulmasta
- Riskien tunnistaminen ja niiden omistaminen edellytti näkemystä siitä, että turvallisuuden hallinnan prosessi oli omaa yhteisöä varten tuotettu, jaettu ja yhteinen
- Tällöin turvallisuustilannetta voitiin tarkastella Safety II – näkökulmasta; tarkastelu edellytti riskitilanteen tunnistamista ja se helpotti tapahtumien ennakointia

Ulkoistava puhe

- Vastuu tapahtumista oli jossain muualla, ylemmällä viranomaistaholla tai kokonaan toisessa hallintokunnassa, esimerkiksi poliisilla tai pelastustoimella.
- Ulkoistavaan turvallisuusrepertuaariin liittyy viittaaminen lakiin tai dokumentaatioon, joka määrittelee alimman mahdollisen turvallisuuden hallinnan tason tai esimerkiksi kiinteistöhuollon työntekijään, jonka työsuoritteisiin tekniset järjestelmät kuuluvat.

”Kyl se riippuu tilanteesta, et on täs sitte ollu semmosia tuolla yläkoulun maailmassa nyt vähän isompiakin tilanteita niin kyl siel on sivistysjohtaja ollu paikan päällä ottamassa tilanteen haltuun.” H2/V3/262

”- -ku me ei olla niissä tiloissa vuokralaisena, ku me ollaan vaan toimijana, niin esimerkiksi se, et jos meidän joku ihminen sanoo, et tääl on huono ilmastointi täällä - -vesi tippuu katosta päähän, ja ilmastointi ei toimi, ni me ollaan ensin yhteydessä siihen nn johtajaan, -- hän on voinu laittaa monta kirjelmää isännöitsijälle, isännöitsijä voi viedä viestiä, mut ku se voi olla viel joku yksityinen kiinteistöyhtiö, jonka hallitus kinaa siitä, et tuleeko sinne uus ilmastointilaitte vai ei, niin ikään ku meidän ihmiset voi sanoo, et mitään ei tapahdu, ja me koitetaan sanoo, et sun esimiehes on tehny kaiken, minkä se voi, ja me ollaan tehty lausunto jo sen tueksi- -” (H10/V2/352

Neutraali puhe

- Neutraali puhe oli puhetta työpaikan turvallisuusjärjestelyistä – toimintaohjeista, turvallisuussuunnitelmista
- Turvallisuusjohtamiseen liittyi yhteisöllisyys ja jakaminen
- Toimintaohjeisiin tutustuminen ja niiden implementointi jäi työntekijöiden vastuulle



”Sehän muuttu kauheesti se turvallisuusajattelu sen Jokelan jälkeen -- meil on jokaisessa luokkahuoneessa niin on opettajille keltaiset liivit. Siel on taskulamppu, siel on läpyskä minkä laittaa ovelle et tää huone on tsekattu ja siel on sellainen pikaohje ja nykyään harjoitellaan sitten sekä sitä fyysistä uhkaa tai sit on nää - NN kaupungilla on tänä vuonna ensimmäinen kerta - -sisään suojautuminen. Me ollaan sitä harjoiteltu täällä.” H8/V5/58

Omistava puhe

- Puheenvuoroista voitiin löytää repertuaareja, jotka liittyivät turvallisuuskulttuurin aktiiviseen edistämiseen, turvallisuuden omistamiseen, hallintaan ja sen vaikuttamiskeinoihin.
- Puhe oli minä- ja me-muotoista tai ennakoivaa puhetta

”Mä ajattelen, et siltä osin, kun esimerkiksi siivoojat on, kaupungin omia työntekijöitä ja suht koht pysyviä henkilöitä siellä talossa, niin kyl mun mielestä, siinä on selkeesti nähtävissä se tavote, mikä meillä onki, että koko koulu kasvattaa, jollon se ruokalatyöntekijä tulee mukaan osaksi niihin meidän arjen käytänteisiin ja ne siivoojat on siinä matkas mukana, se haaste tulee tietysti siin kohtaa, kun meillä on vaikka ostettu siivouspalvelut, niin usein ne henkilöt vaihtuu aika tiuhaan.”H1/V2/22

- -kaikki nää tämmöset turvallisuuskävelyt kaikille uusille ihmisille ja vanhoille, ni se on sitä ennalta ehkäsevää- - Ja sitte tietenki kaikki vaarojen arvioinnit, kun ne tehdään yhdessä opettajakunnan ja henkilöstön kanssa. Muun henkilöstön kanssa. - - että kaikki tulee tietoiseksi niistä. Ja sit et sitä päivitetään, et se on elävä. Ettei se oo vaan joku velvollisuus, joka joskus tehdään kerran vuodessa. Et nää on semmosia, jotka tuo sitä kulttuuria sinne henkilöstön tasolle.” H7/V3/68

Johtopäätöksiä

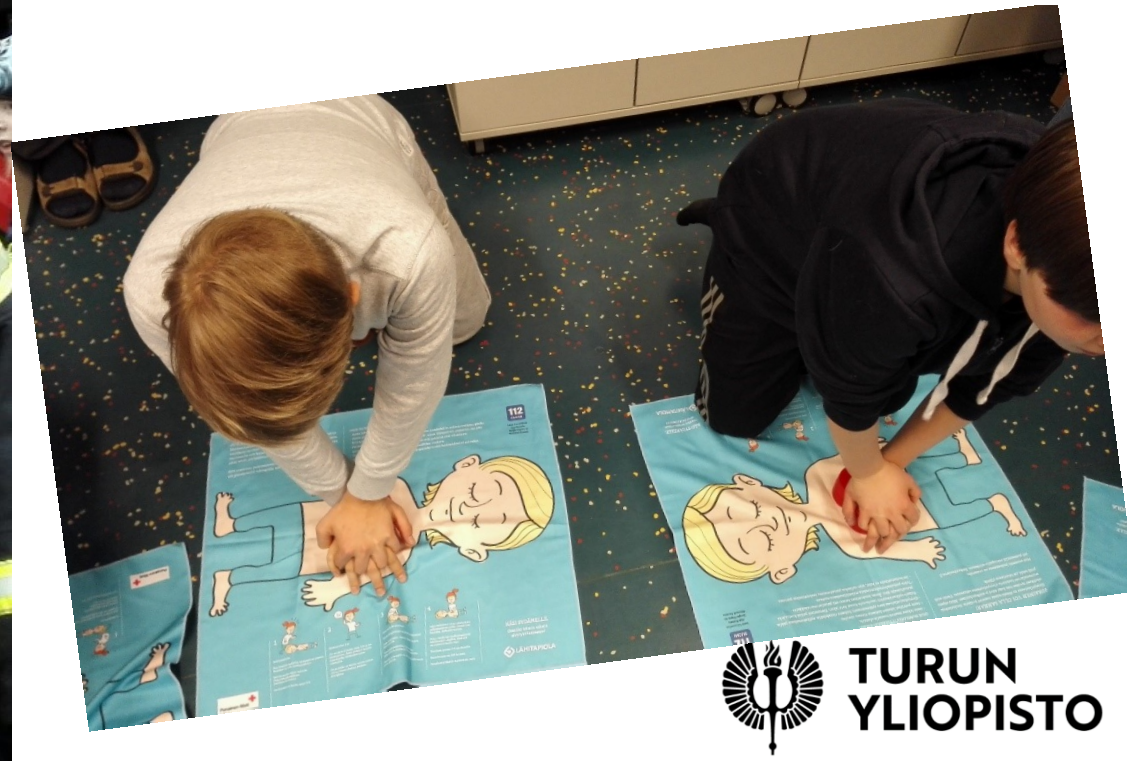
- Oppilaitosten turvallisuusjohtamisen toimijoilla on merkittävä rooli turvallisuusajattelun implementoinnissa, käytänteiden luomisessa ja resurssien jakamisessa
- Vastuuta ulkoistava ja turvallisuuden omistajuutta korostava turvallisuuspuhe elävät oppilaitoksissa rinnakkain ja näkökulmat konkretisoituvat erilaisissa käytännön kysymyksissä.
- Ulkoistetaanko kiinteistön ylläpito vai nähdäänkö kiinteistön huoltajat kumppaneina? Onko turvallisuus erillinen muiden vastuulla oleva asia vai kehitetäänkö sitä osana arjen työtä?

Johtopäätöksiä

- Kouluvuoteen liittyy dynaaminen syklisyys ja turvallisuus muuttuu viikonpäivien, kellonaikojen ja vuodenaikojen mukaan
- Toisinaan diskursseja analysoitaessa voidaan keskittyä myös siihen, mitä toimijat *eivät* sanoneet

Johtopäätöksiä

- Turvallisuuskurssit jäsentyivät analyysissä suhteessa turvallisuuteen liittyvään vastuun kantamiseen esimerkiksi viittauksissa dokumentaatioon ja tehtävien delegointiin ja toisaalta turvallisuuden omistamiseen, joka näyttäytyi erityisesti minä- ja me-muotoisessa puheessa tai passiivimuotoisessa puheessa. Toisessa analyysivaiheessa kurssit jäsentyivät edelleen ulkoistaviin, omistaviin ja neutraaleihin repertuaareihin.



TURUN
YLIOPISTO

Pohdinta

- Tutkimuksen tuloksena turvallisuuspuhe jäsentyi kolmeen: omistava, ulkoistava ja neutraali turvallisuuspuhe
- Omistajuutta korostava puhe oli haastatteluaineistossa vallitsevaa - Haastateltavat näkivät oman roolinsa työturvallisuuden edistämisessä keskeisenä ja rakensivat turvallisuutta ylläpitäviä toiminnan ja yhteistyön tapoja arjen työssään.
- Lisäksi tuotettiin vastuuta ulkoistavaa turvallisuuspuhetta, mikä herättää huolen siitä, että oppilaitoksen turvallisuudesta Tämän yhteistyöpotentiaalin täysimääräinen hyödyntäminen olisikin avain entistä vahvempaan opetusalan turvallisuuskulttuuriin.
- Huomion kiinnittämisen turvallisuuskulttuurin ja turvallisuuden hallintakeinoihin, turvallisuuden omistamisen ja vastuiden tiedostamista sekä turvallisuuskulttuurin yhteistä edistämistä organisaatiossa.

Opeturva II

- Palosuojelurahaston tuella
- Vuoden 2020 kesään asti
- Neljä opettajankoulutuslaitosta ja näiden alueilla olevat pelastuslaitokset
- MOOC
- Turvallisuuskysely
- Omatoimisen varautumisen auditointi
- Kehittämissuunnitelma
- Vakiintunut yhteistyö pelastuslaitosten kanssa

